

ВІДГУК
офіційного опонента **ЄМЕЛЬЯНОВОЇ Тетяни Олександрівни,**
кандидата історичних наук

на дисертацію **СІЧОВОЇ Оксани Василівни**
«Формування та розвиток системи архівних фондів наукових
установ НАН України (1968–2018)», подану на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук за спеціальністю 27.00.02 – документознавство,
архівознавство (27 – соціальні комунікації)

Дисертаційне дослідження за своїм змістом і спрямованістю є актуальним, а його важливість – безсумнівна. Адже формування інтелектуального потенціалу та духовної культури незалежної держави неможливо здійснити без опрацювання її джерельних основ і створення на цій основі об'єктивних історичних знань. Їх значення незмірно зростає, набуває глибинного, відповідального змісту чим значніші зміни відбуваються у бутті народу, чим більш нагальною стає перебудова складу його історичної пам'яті – підґрунтя національної свідомості та сприйняття власної історії.

Вирішення зазначених проблем суттєво залежить від використання потужного наукового потенціалу архівної спадщини України – Національного архівного фонду (НАФ). Створення найсприятливіших умов для якісного формування НАФ, збереженості його документів та їх доступності є пріоритетними, взаємопов'язаними між собою завданнями архівних установ України. Для забезпечення цілісності НАФ, підвищення ефективності систем інтелектуального доступу до архівних документів важливе значення має також комплекс робіт із організації НАФ – побудови в його межах системи документальних комплексів. Це достатньо складний інтелектуальний процес, де поєднуються не тільки пізнавальні можливості власне архівної науки, а також інших галузей знань й практичної діяльності.

Архівні фонди наукових установ НАН України містять різноаспектну ретроспективну інформацію про науковців, наукові колективи, наукові інституції, правовий, організаційний, науково-методичний супровід їхньої діяльності – правила, норми, права, засоби та її результати й здобутки. Це потенційні джерела нових знань про розвиток української науки як соціального інституту, її інтелектуальні й культурні надбання. Мережа архівних підрозділів наукових установ НАН України та створена ними система довідкового апарату є запорукою повноцінного функціонування і розвитку системи архівних фондів наукових установ НАН України. У сукупності вони є ключовим, хоч і не єдиним компонентом архівної системи НАН України. Втім, від їхнього загального стану залежить процес формування і збереження левової частки архівної наукової спадщини України, якщо брати до уваги місце, яке посідає НАН України та її інститути в науковій сфері держави.

Актуальності обраній темі додають справедливі судження О. В. Січової про відсутність серйозної її фахової рефлексії, зокрема таких складових як: фондування (С. 30) та класифікація (С. 32) документів наукових установ НАН України. Тож обрана тема дисертації цілком корелюється з сучасною науково-дослідною проблематикою українського архівознавства та підтверджується її зв'язком з тематикою науково-дослідних тем Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського «Історія Національної академії наук України в документах. 1956–1960» (2012–2014, шифр теми НДР № 0111U009302), «Історія Національної академії наук України в документах» (2015–2017, шифр теми НДР № 0114U007035), «Документно-інформаційні ресурси архівної спадщини української академічної науки: історія і сучасність» (2018–2020, шифр теми НДР № 0118U001134); а сама дисертація – безперечно є вагомим та своєчасно проведеним дослідженням.

Достовірності і обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, сприяє правильне застосування набору наукових підходів і методів, відповідно до мети, завдань та логіки дослідження; аналіз провідних наукових ідей попередників, ґрунтовна джерельна база дослідження та практичний досвід науково-методичної роботи дисертантки з архівами наукових установ НАН України.

В цілому, дисертаційне дослідження характеризується завершеністю, його зміст відповідає поставленій меті. Зміст автoreферату ідентичний основним положенням дисертації.

Структурно дисертація складається з анотації, списку публікацій, переліку умовних позначень, вступу, чотирьох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (456 найменувань), додатку «Список публікацій здобувача». Загальний обсяг дисертації становить 248 сторінок (основна частина – 180 сторінок), список використаних джерел – на 62 сторінках, додатки – на 68 сторінках.

У вступі дисертанткою лаконічно і чітко сформульовано актуальність досліджуваної теми, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет, методи, хронологічні межі дисертаційного дослідження, обґрунтовано його наукову новизну, практичне значення, подано інформацію про апробацію, публікації з теми та окреслено структурну побудову дисертації.

Визначені у дослідженні мета і завдання достатньо розкривають глибину проведеного наукового аналізу. Узгодження об'єкта (архівні фонди та архіви наукових установ НАН України, (С. 24) з предметом (процес і результати формування системи архівних фондів архівами наукових установ НАН України; теоретичні й прикладні аспекти організації архівних документів та створення довідкового апарату до них (С. 24) дослідження, правильний вибір та застосування автором методів пізнання (С. 24–25) стали

підґрунтям отримання результатів, які містять наукову новизну та мають практичну цінність.

Новизна наукових положень дисертаційної роботи О. В. Січової полягає: у відтворенні історії формування централізованої мережі архівів наукових установ НАН України; класифікуванні та визначені методологічних зasad фондою організації архівних документів наукових установ; обґрунтуванні системних зв'язків та розкритті функцій системи архівних фондів НАН України. Дисерантка запропонувала уточнення до трактування змісту і цільового призначення поняття «Архівний фонд НАН України». Авторка зуміла розробити обрану тему достатньо повно - з позиції оперування поняттями і категоріями історичної науки та архівознавства.

Практичне значення дисертації полягає в тому, що результати її дослідження можуть бути використані для удосконалення методики пошуку ретроспективної документної інформації в системі архівних фондів наукових установ. Для практичної роботи НАН України та її установ – у напряму створення оптимальних умов для накопичення і збереження архівного сегменту академічної культурної спадщини. Важливою з погляду практики є розробка фондою організації та описування архівних документів галузевих наукових установ України. Суттєво й те, що прикладні аспекти створення архівних довідників знайшли відображення в методичних рекомендаціях, розроблених дисеранткою (С. 18).

Дисертаційне дослідження, з опертям на величезний зразок різноаспектного матеріалу, конкретних фактів, широкого спектру текстів документального і наративного характеру, розкриває заявлену проблему всебічно і послідовно у чотирьох розділах, що імпонують композиційною структурою та пропорційністю викладу. Варто підкреслити важливість окреслення дисеранткою теоретико-методологічного підґрунтя організації документів у межах архівних фондів та забезпечення інтелектуального доступу до їх інформації.

Перший розділ «Стан наукового розроблення та джерельна база дослідження» містить традиційні структурні сегменти дисертаційного дослідження гуманітарного профілю, в яких проаналізовано стан наукової розробки проблеми, джерельну базу, обґрунтовано доцільність використання відповідного методологічного інструментарію. Вдале та коректне застосування комплексу взаємопов'язаних між собою базових принципів, методів, підходів, що становлять методологічний інструментарій архівознавства, джерелознавства та низки гуманітарних наук допомогло О. В. Січовій досягнути поставленої мети та задач при дослідженні теоретико-прикладних проблем фондування й описування архівних фондів наукових установ НАН.

Суттєвим результатом другого розділу дисертації «Історія становлення та розвитку мережі архівних підрозділів наукових установ НАН України» є ґрунтовне дослідження генезису, специфіки організації, формування й функціонування мережі архівних підрозділів академічних інституцій у контексті розвитку архівної справи, яке охоплює хронологічно 1968 р.– 2018 р., тобто, у складі АН УРСР та після здобуття Україною незалежності у складі НАН України.

Щодо результатів третього розділу дисертації «Архівні фонди наукових установ НАН України: особливості формування та склад», то вони базуються на комплексному аналізі процесів документування діяльності наукових установ НАН України, класифікації та систематизації документів у контексті формування архівних фондів установ, теоретико-методологічних основ фондування архівних документів.

Своє ґрунтовне дисертаційне дослідження О. В. Січова завершує розділом «Довідковий апарат, як необхідна умова функціонування системи архівних фондів наукових установ НАН України», що є логічним продовженням третього розділу та містить аналіз результатів описування документів та способи створення можливостей інтелектуального

удоступнення до архівних документів через формування системи довідкового апарату мережі архівних підрозділів наукових установ НАН України.

Самостійність і новизна отриманих результатів пройшли повноцінну апробацію, основні наукові результати і висновки сформульовані у дисертації, викладені у 25 одноосібних наукових публікаціях, із них: 7 статей – у фахових виданнях України, 12 матеріалів конференцій, 5 самостійних розділів колективного науково-довідкового видання та 1 методична рекомендація у збірнику нормативно-методичних документів.

Багаторічне перебування в науковому обігу публікацій авторки, дозволяє нам зробити висновок про те, що студіюванням проблем, обраних для дисертаційного дослідження, О. В. Січова займається тривалий час, а сформульовані нею наукові висновки – достатньо зважені та витримали перевірку часом.

Відзначаючи здобутки та позитивні моменти дисертаційного дослідження, висловимо деякі зауваження і пропозиції.

1. Так, в обґрунтуванні актуальності та у висновках дисертаційного дослідження доцільно було б зробити акцент на значущості інформаційного потенціалу архівних фондів наукових установ НАН України та їх удоступнення в контексті процесів державотворення, розбудови інформаційного суспільства в Україні з його ключовими ознаками: підвищення ролі інформації, знань, інновацій, формування глобального інформаційного простору, переходу до мережевих принципів комунікації.

2. Відзначаючи високий рівень історіографічного, джерелознавчого та методологічного студіювання підґрунтя дисертації, висловимо міркування, що логічним, на наш погляд, завершенням першого розділу дисертації стало б висвітлення понятійно-термінологічного апарату, застосованого авторкою в процесі дослідження, що, в свою чергу, дозволило б їй обґрунтувати власну думку щодо термінологічних проблем архівної галузі, а також значно доповнило б уявлення про здійснену дисертанткою роботу.

3. В авторефераті допущено технічну помилку: в характеристиці першого розділу зазначено, що він складається з трьох підрозділів (С. 5 автореферату), хоча в дисертації їх два. Разом з тим зміст першого розділу в авторефераті повністю відповідає інформаційному наповненню відповідного розділу дисертації.

4. У цілому погоджуючись з висновком дисертантки, що «зупинення процесу комплектування ІА НБУВ документами архівних фондів наукових установ НАН України через відсутність вільних архівосховищ негативно позначається на забезпеченні доступу до архівних документів та введенню їх у науковий обіг» (С. 176), відмітимо, що, на наш погляд, окреслена причина не єдина і далеко не ключова з точки зору удоступнення архівних документів й актуалізації ретроспективної документної інформації. Ключовою вона може виступати в контексті можливих втрат архівних документів та появи в перспективі джерельних лакун в Архівному фонді НАН України.

Утім, висловлені зауваження й пропозиції не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, не знижують достовірність основних положень і висновків, представлених у дисертації, які, сподіваємося, стануть предметом подальших наукових розвідок як самої авторки, так і інших дослідників.

Дисертація О. В. Січової «Формування та розвиток системи архівних фондів наукових установ НАН України (1968–2018)» є завершеним, самостійним науковим дослідженням. По суті, це перше комплексне опрацювання актуальної проблематики, що фактично «легалізує» її як повноправну у предметному полі українського архівознавства.

Дисертація також має перспективне практичне значення для розроблення науково-методичного супроводу основних архівних процесів – організації архівних документів у межах архіву й архівного фонду, їх описування, створення умов для всебічного використання багатоаспектного потенціалу архівних інформаційних ресурсів.

За науковим рівнем, новизною постановки та розв'язанням сформульованих завдань, аргументованістю основних положень і висновків, теоретичним і практичним значенням дисертаційна робота відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567 (зі змінами), а її авторка, Січова Оксана Василівна, заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 27.00.02 – документознавство, архівознавство (27 – соціальні комунікації).

Офіційний опонент,
кандидат історичних наук,
перша заступниця Голови
Державної архівної служби України

Т. О. Ємельянова

